

ברנד, יואל (1907-1964)

(Joel Brand). חבר ועדת העזרה וההצלה בבודפשט. ב' נולד בנוסוד (Naszod) שבטרנסילוניה, שהייתה אז בשלטון הונגריה. בימי הרפובליקה של וימר חי ב' בגרמניה, זמן קצר הזדהה עם התנועה הרדיקלית השמאלית ואחר-כך היה לציוני. לאחר עליית היטלר לשלטון חזר ב' לטרנסילוניה ולבסוף התיישב בבודפשט וניהל בה עם אשתו, הנזי הרטמן ב', מפעל בגודל בינוני. אחרי האנשלוס החלו בני הזוג ב' לגלות עניין בבעיות הפליטים, ואחרי פרוץ מלחמת-העולם גבר עניינם. הם ארגנו פעולות הצלה ועזרה שונות.

בינואר 1943 הוקמה ועדת העזרה וההצלה בבודפשט במטרה לסייע לפליטים שנמלטו מסלובקיה ומפולין ולאותם שביקשו להימלט מהן, וב' נבחר לראש מחלקת ה'טיול' שלה, שטיפלה בהעברת הפליטים בדרך ובחציית הגבול.

אחרי כיבוש הונגריה בידי הגרמנים ב-19 במרס 1944, היו עיקר מעייניו של הוועד נתונים להצלת יהודים בתוך הונגריה עצמה. ב' עסק גם במיבצע 'טיול חזרה', שאיפשר לכמה פליטים מפולין ומסלובקיה לחזור לסלובקיה, שבה היה מצב היהודים שנתרו טוב יותר, למצער לשעה. את המגעים הראשונים עם הס"ס ניהלו פלפ פרוידיגר, ואחריו רז'ה (רודולף) קסטנר. אף-על-פי-כן דווקא ב' הוא שזומן ב-25 באפריל 1944 אל אדולף איכמן, ואילו הופנתה הצעת הנאצים לעסקת 'דם תמורת משאיות'. לפי תנאי הצעת העסקה, שרשויות הס"ס הגבוהות ביותר אישרוה, היה אייכמן מוכן 'למכור' מיליון יהודים תמורת סחורות מסוימות שיושגו מחוץ להונגריה, ובכללן 10,000 משאיות, שינוצלו לצרכים אזרחיים בלבד, או לחילופין, בחזית המזרח. היהודים לא יוכלו להישאר בהונגריה, לפי שאייכמן הבטיח לעשותה ליודנרין, אך היהודים שייכללו בעסקה יורשו לצאת לכול מקום בעולם הנתון לשלטון של בעלות-הברית פרט לארץ-ישראל (זאת – מכיוון שהנאצים הבטיחו למפתי של ירושלים חאג' אמין אל חסיני, שלא יתירו הגירה לארץ ישראל). לשם הוצאת העסקה אל הפועל, היה אייכמן מוכן לאפשר לב' לצאת לחוץ-לארץ ליצירת מגעים עם נציגי היהדות העולמית ועם בעלות-הברית המערביות.

הסיבה האמיתית שבגללה נבחר ב' לשליחות היא בגדר תעלומה, ואולם, נראה שהבחירה נעשתה בהמלצתו של אנדור ('בנדי') גרוס, דמות מפוקפקת וסוכן חשאי זעיר שפעל בשירות כול מי שהיה מוכן לשלם לו, ובכלל זה הגרמנים וה'ועד'. לפי הידוע הועסק גרוס בידי אוטו קלגס, שהיה ס"ס האופטטורמפירר – וראש הס"ד בהונגריה, והוטל עליו לצאת עם ב' וליצור קשר עם קציני ביון של בריטניה וארצות-הברית בקושטא (איסטנבול) במגמה לדון באפשרות של שלום נפרד בין גרמניה ובין בעלות-הברית המערביות. אם כך היה הדבר, הרי היתה שליחותו של ב' מסווה למשימה החשובה יותר שהוטלה על גרוס.

ב- 15 במאי נמסר לב' כי הושלמו הסידורים לנסיעתו. בעצם אותו היום החל גירוש המוני יהודים להשמדה. ב' צויד בדרכון גרמני על-שם אויגן באנד ויצא מבודפשט לווינה בלוויית הרמן קרומי. גרוס עזב את בודפשט יומיים אחרי-כן. ב- 19 במאי הגיעו ב' וגרוס לקושטא, ושם פגשם הנציג המקומי של ועד ההצלה בקושטא. לב' לא היתה אשרה לתורכיה, ומשום כך גילה ה'ועד' פרטים על משימתו לשגריר ארצות-הברית באנקרה, לורנס סטינהרדט, ולראשי הסוכנות היהודית. בסוף אותו חודש היה לראשי השלטון בבריטניה ובאמריקה מידע מלא על המשימה. ב- 1 ביוני, זמן קצר לאחר שחצר את גבול תורכיה-סוריה נאסר גרוס בידי הבריטים וכך נמנע ממנו להיפגש עם נציגים מוסמכים, יהודים ולא יהודים, ולמלא את משימתו. ב' יצא את קושטא ב- 5 ביוני מצויד באשרה בריטית. מגמת פניו המוצהרת היתה ארץ-ישראל, ואולם, כעבור יומיים עצרוהו הבריטים בחלב.

ב- 10 ביוני ניתנה לו הזדמנות לגולל את מצבה החמור של יהדות הונגריה באוזני משה שרתוק (שרת), ראש המחלקה המדינית של הסוכנות. שרת התרשם מב' לחיוב, כמוהו כאירה הירשמן, שזמן מה אחרי-כן חקר את ב' בקאהיר. כבר באותו חודש גילו שרתוק והירשמן את פרטי חקירותיהם לראשי היישוב ולאנשי שלטון בריטיים ואמריקניים מרכזיים. למרות הפצרותיהם של ראשי היישוב החליטו הבריטים שלא לקיים כול מגעים 'עם הגסטפו'. החלטתם נבעה משיקולים רבים, ובכלל זה המשך שילוחם של יהודים מהונגריה למחנה המוות על אף המשא-ומתן, התנגדותם הנחרצת של הסובייטים, שבאמצע יוני יודעו רשמית על הצעת 'דם תמורת משאיות', לדיון כלשהו עם הגרמנים בעניין זה, והחששות באשר לנטילת אחריות למיליון יהודים אם אומנם יקיימו הנאצים את חלקם בעסקה. האמריקנים היו גמישים יותר, וגרסו שיש להמשיך את הדיונים בתקווה להציל נפשות. ב- 19 ביולי נגזזו התקוות שתלו מנהיגים יהודים בשליחותו של ב', כשפירסם הבי.בי.סי. את ההצעה. למחרת היום צייני עיתוני בריטניה בהדגשה כי 'ההצעה המפלצתית' להמיר יהודים בכלי-רכב אינה אלא ניסיון סחיטה מתועב שמטרתו לזרוע חשדנות בקרב בעלות-הברית.

זמן קצר אחרי מעצרו בחלב נלקח ב' לקאהיר, ושם נחקר בצורה יסודית וזכה ליחס של 'אסיר בעל זכויות יתירות', עד שבחודש אוקטובר הורשה לצאת לארץ-ישראל. הוא היה אז אדם שבור ומתוסכל. שנים רבות חי בתחושה כי הוחמצה הזדמנות להצלתם של מיליון יהודים, וזאת בגלל כישלונם של מנהיגי היהודים בעולם החופשי ומגרעותיהם ובגלל העדר מעש ורגישות מצידן של בעלות-הברית. ואולם, זמן קצר לפני שמת בתל-אביב, הגיע ב' למסקנה כי טעה 'טעות נוראה' בכך שהעביר את הצעתו של אייכמן לבריטים. הוא הניח ש'הימלר ביקש לזרוע חשדנות בקרב בעלות-הברית כדי להכין את הקרקע למטרתו הנכספת – קואליציה נאצית-מערבית נגד מוסקווה'.